

[B] **VLUCHTEN KAN NIET MEER. “ALS IK ALS EERSTE AANKOM” VAN NACHOEM M. WIJNBERG**

Sta me toe dat ik even met mijn spierballen rol: meestal vind ik de vraag “wat is poëzie?” niet zo moeilijk. Poëzie is een verliefd, voornamelijk vormelijk spel met taal en traditie. Klaar. Maar wanneer ik een dichtbundel van Nachoem M. Wijnberg opsla, zie ik zulke zekerheden wankelen.

In *Als ik als eerste aankom* wordt er niet of nauwelijks met de taal gespeeld. Wijnbergs Nederlands is ontdaan van alle maquillage. Algemeen gesproken biedt de bundel korte strofen van korte verzen die samen één zin vormen en die geschreven zijn in een spreektaalachtig iets, wat bepaald niet uit de mond van een goed redenaar zou komen. Vele verzen van Wijnberg zijn ronduit lelijk. Soms lijkt de dichter onhandig. In ‘De trainer van de paarden van de strijdswagen’ worden de pronomina “ze” en “hen” beide als objectvorm gebruikt voor de paarden. Slordig, kan de lezer denken. “Een man uit de stad / gaat op reis, / maar niet omdat hij / hierheen wilde gaan. // Maar hij wilde niet / langs dezelfde weg terug”: een dichter moet andere middelen ter beschikking hebben, kan de lezer denken bij de herhaling van “maar”. Wijnbergs woordenschat *schijnt* beperkt: de woorden ik, jij, huis, zee, eiland, boom, stad, bergen, rivieren, regen, arm, rijk, donker, licht, horen en seks komen steeds terug. Het goede nieuws is: met die simpele, in wezen wat banale blokjes bouwt deze dichter een eigen, zeer complex universum. Het is verbazend hoeveel Wijnberg doet met zo weinig. In die zin is duidelijk dat de dichter de Chinese poëzie goed kent en is de vergelijking die wel eens gemaakt wordt met Hans Faverey terecht.

Misschien is deze poëzie zo mysterieus doordat er vaak gerefereerd wordt aan een lichamelijke context die de lezer niet heeft. “Wat van de tafel gevallen is, / een boterham, / besmeerd aan de / verkeerde kant, / nu hoef ik dat niet meer te doen”, staat er. Hoeft hij *wat* niet meer te doen, vraagt de lezer zich af. De boel opruimen? Een nieuwe boterham smeren? Nadenken over de wet van Murphy? Misschien blijft het mysterie in deze verzen ook bewaard doordat vele verbanden weggelaten zijn en de lezer die zelf moet leggen. Sommige tweeledige titels (‘Schoenen/Dat is je antwoord’, ‘In de bergen dat is precies het tegenovergestelde van wat je geleerd

hebt/Laat eens zien dat je het nog een keer kunt doen' of 'Bravo, that's the spirit/De woestijn bloeit') kunnen al laten vermoeden hoe uitdagend Wijnbergs poëzie op dit vlak is.

Voor Wijnberg is de poëzie een kennisinstrument, een krachtig middel om iets nieuws te weten te komen. Hij meent dat er naar bepaalde facetten van het leven beter onderzoek kan worden gedaan in poëzie dan in wetenschap. De vorm is voor hem steeds ondergeschikt aan de inhoud. De dichter creëert een situatie en denkt daarover na.

Het is dus de vraag waarover er nagedacht wordt in Wijnbergs nieuwe, lijvige, reeksloze bundel. Zoals al blijkt uit de titel, is bewegen hier essentieel. Het visuele spel met het inspringen, het gezigzag van de verzen over het blad, sluit daarbij aan. Het bewegen heeft te maken met het verschil, het conflict tussen binnen- en buitenwereld. De bundel begint met een zich terugtrekken, dat altijd relatief blijft: "Ik heb mijn eigen / vrede gesloten, / buiten de anderen om, / ik heb gezegd waarom, / moet ik verder nog iets doen?" De titel van het openingsgedicht, 'Zo lang als het kan en wat zeggen we dan?', kondigt twee belangrijke elementen aan: het feit dat men altijd het onderste uit de kan wil en de verplichtingen tegenover de buitenwereld, het feit dat men zich steeds moet verantwoorden.

De buitenwereld dringt zich vaak aan de mens op. In 'Vroeg in de ochtend' dringt een kat het huis van de ik binnen en achtervolgt hij hem als bezeten. In 'Wat je mij wilde vragen' wordt iemand verwelkomd met de woorden: "nu je hier bent, / zullen we meteen weer naar buiten gaan?" Maar in een ander gedicht staat de ik-figuur zelf voor iemands huis, verlangt hij naar contact met de je-figuur die zich niet makkelijk geeft en die – niet zelden – de macht heeft. Elders wordt gevraagd: "Waar ben je bang voor, dat iemand je vraagt iets verderop te gaan staan?"; er is angst voor afwijzing. De ik en de ander gaan beiden van aantrekken naar afstoten en terug.

De titel *Als ik als eerste aankom* verraad niet alleen het belang van bewegen in de bundel, maar ook een competitief element. In het titelgedicht is dat competitieve gekoppeld aan het economische: "Als ik als eerste aankom, / neem ik wat / iedereen wel zou willen, / zoals het enige bed in het huis / en ik zou snel kunnen ruilen met / de eerste die er iets voor wil geven. // Dan heb ik misschien / nog een

kans / op een plaats op de vloer, / tegen een muur aan, / zodat ik niet tussen / anderen in hoeft te liggen". De bestemming is dus geen paradijselijk oord waar we van al het aardse, kleinmenselijke verlost zijn. Er zijn zelfs pogingen tot bedrog: "Als iemand vraagt / of hij mijn twee stenen kan lenen / doe ik een tegenvoorstel. // Ik breng ze naar hem toe / als hij mij laat proberen / iets van hem / wat ik nauwelijks kan tillen / mee naar huis terug te nemen." De rest van het gedicht suggereert dat zuivering mogelijk is ("Ik loop rond een klein meer / zo diep dat het geen bodem heeft, / maar een ingang / waar wat er doorheen gaat / verandert. // Als midden in een bos / waar het midden in de zomer / donker is"), maar die verandering zou wel eens de dood kunnen zijn. "[D]at mag iets meer zijn" is levenslang het levensmotto; een mens heeft nooit genoeg en is nooit tevreden.

De mens zit gevangen in zijn economische drift, zoals hij gevangen zit in alles. Hij heeft iets robotachtigs, iets machinaals in deze poëzie. Als hij succes heeft, herhaalt hij zijn kunstje. Een van de personages, een stierenvechter die tragisch is zonder het te weten, zegt: "Als ik tanden en ogen / zag schitteren deed ik / wat ik gedaan had nog een keer." Maar ook in zijn verdriet is de mens geprogrammeerd en voorspelbaar, zo blijkt uit 'Tranen stromen uit je ogen': "Een laatste rest licht / over de heuvels / als je aankomt. // Je gaat naar binnen, / zet je koffer neer, / hoort niet meer wat er gebeurt. // Als je straks niet kunt slapen / kun je je schoenen aandoen / en naar buiten lopen. // Dan zijn we bij / ergens alleen aangekomen zijn / en 's nachts niet kunnen slapen. // Die zag je / toch al van ver aankomen, / dat je gaat lopen, / eerst binnen, / dan buiten. // Alsof net / bijna hetzelfde gezegd is, / de woorden nog niet eens / helemaal uitgedoofd / en even ga je sneller lopen." Het versnellen zal niet helpen. Vluchten, zelfs vluchten van wat de mens doet als hij vlucht, kan niet meer.

De mens wordt getoond in zijn eenzaamheid, de ratrace, de tredmolen. Er wordt veel frustratie blootgelegd in deze aparte vorm van cultuurkritiek of in dit antropologisch onderzoeksproject in verzen. Maar er is ook plaats voor verwondering bij Wijnberg, en dit niet zelden in gedichten over de poëzie zelf. 'Dat mag ook/Bloemen' begint met hoongelach, met het besef dat iedere lezer tekortschiet ("Vertel mij

nog / een keer, / wat was ook alweer / wat je gelezen en half vergeten hebt / en je weet niet meer waar je het las. // Wie lachen we hier uit?“), maar zoomt daarna in op het wonder van het boek: “Hij zegt: hij houdt van bloemen. / Van welke? / Van allemaal. // Geef hem een boek / over bloemen / en dan kan hij uren blijven zitten, / de bladzijden omslaan, / op zoek naar die / waar hij een volgende keer / het langst naar kan kijken. // Ik heb iets gezien / wat mij liet denken / dat het misschien mogelijk is / iets te maken / wat in de lucht blijft hangen.”

Zoals de bloemenliefhebber kan de lezer van *Als ik als eerste aankom* lang over het blad gebogen zitten. Wellicht is hij achteraf even onbevredigd als voldaan.

ANNELEEN DE COUX

NACHOEM M. WIJNBERG, *Als ik als eerste aankom*, Contact, Amsterdam, 2011, 80 p.
